

Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev: Bir Müzisyenin Portresi

Hatice Taş Çolak | ORCID: 0000-0003-4406-7656 | haticekbtrts@outlook.com

Milli Eğitim Bakanlığı, Mersin, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/02h5t6n73>

Dr. Öğr. Üyesi Sema Dinç | ORCID: 0000-0003-4945-644X | semadinc@hitit.edu.tr

Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk Din Musikisi Ana Bilim Dalı, Çorum, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/01x8m3269>

Öz

Bu çalışma, Azerbaycan müziğinin önemli isimlerinden Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in (Fahreddin Salim Baxşəliyev) hayatı ve eserlerini konu alan bir biyografi çalışmasıdır. Azerbaycan Milli Konservatuvarındaki öğretim üyeliği görevini başarıyla yürüten Baxşəliyev Azerbaycan sazının notalı eğitimi, müzik tarihi ve teorisi gibi çalışmaların yanında, dinî müzik üzerine yaptığı araştırmalarla da tanınmaktadır. Araştırmada müzisyenin bilhassa dinî müzik alanındaki düşünceleri aktarılacaktır. Azerbaycan'da Baxşəliyev'in eserleri Azerbaycan makam geleneğini ve tasavvuf felsefesini derinlemesine yansıtan özgün ve değerli eserler olarak kabul edilmektedir. Şiirleri, makaleleri, kitapları felsefi ve tasavvufi kavramları anlaşılır bir dille ele alırken, müzik eserleri ve nota derlemeleri ise Azerbaycan musiki geleneğinin korunmasına, gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunmaktadır. Azerbaycan müzik literatüründe dinî müzik bir tür olarak bulunmamaktadır. Baxşəliyev Türkiye'deki çeşitli tasavvuf ekollerinin dinî müziklerini derinlemesine inceleyerek Azerbaycan'a taşıyıp, ülkesinde bu alanda önemli bir boşluğu doldurma gayreti içerisindeydi. Bu araştırma, sanatçının bu alanda yaptığı çalışmalarını, müzik hakkındaki düşüncelerini ve eserlerini bilimsel çevrelere duyurmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın giriş bölümünde tarihsel seyr içerisinde Azerbaycan müziğinin gelişimi, değişimi ve yaşanan sosyal-siyasi olayların müziğe yansımaları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Böylelikle ilk olarak müzisyenin yetiştiği ortam aktarılmıştır. Ardından Baxşəliyev'in hayatı, müzik konusundaki düşünceleri aktarılmış, kitapları tanıtılıp müzisyenin besteleri tablo halinde sunulmuştur. Saz ve piyano bestelerinden birer nota örneği de araştırmaya işlenmiştir. Araştırma Baxşəliyev'in kendisinden, ailesinden, öğrencilerinden ve yakın dostları ile çalışma arkadaşlarından elde edilen bilgiler ışığında hazırlanmıştır. Baxşəliyev'in eserlerinin Türkiye'de tanınması iki ülke arasındaki kültürel etkileşim ve bağları güçlendirerek alana önemli bir katkı sağlaması öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Din Musikisi, Azerbaycan Müziği, Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev, Dinî Müzik, Halk Müziği

Atf Bilgisi: Taş Çolak, Hatice. Dinç, Sema. "Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev: Bir Müzisyenin Portresi". *Marifetname* 12/1 (Haziran 2025), 465-497.

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1550187>

Geliş Tarihi	14.09.2024
Kabul Tarihi	06.01.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
	Bu makale, Hatice TAŞ ÇOLAK tarafından Dr. Öğr. Üyesi Sema DİNÇ danışmanlığında 11.06.2024 tarihinde tamamlamış olduğu "Azerbaycan'da Bir Müzikçinin: Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (Hatice Taş Çolak- Sema Dinç)
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	marifetnameetikbildirim@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev: Portrait of a Musician

Hatice Taş Çolak | ORCID: 0000-0003-4406-7656 | haticekbtrts@outlook.com

Ministry of National Education, , Mersin, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/02h5t6n73>

Asst. Prof. Sema Dinç | ORCID: 0000-0003-4945-644X | semadinc@hitit.edu.tr

Hitit University, Faculty of Theology, Department of Turkish Religious Music, Çorum, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/01x8m3269>

Abstract

This study is a biographical study on the life and works of one of the important names of Azerbaijani music, Fəxrəddin Salim Baxşəliyev. Baxşəliyev who successfully carries out his academic duties at the Azerbaijan National Conservatory, is known for his studies on the notational education of the Azerbaijani saz, music history and theory, as well as his research on religious music. The research will convey the musician's thoughts, especially in the field of religious music. In Azerbaijan, Baxşəliyev's works are accepted as original and valuable works that deeply reflect the Azerbaijani makam tradition and Sufi philosophy. While his poems, articles, and books address philosophical and Sufi concepts in an understandable language, his musical works and note compilations contribute to the preservation of the Azerbaijani musical tradition and its transfer to future generations. Religious music does not exist as a genre in Azerbaijani music literature. Baxşəliyev deeply studies the religious music of various Sufi schools in Turkey and brings them to Azerbaijan, thus trying to fill an important gap in this field in his country. This research aims to introduce the artist's works in this field, his thoughts on music and his works to scientific circles. In the introduction part of the research, information is given about the development and change of Azerbaijani music in the historical process and the reflection of the socio-political events on music. Thus, firstly, the environment in which the musician was raised is conveyed. Then, Baxşəliyev's life, thoughts on music are conveyed, his books are introduced and the musician's compositions are presented in a table. A sample of notes from his saz and piano compositions are also included in the research. The research was prepared in the light of the information obtained from Baxşəliyev himself, his family, his students and his close friends and colleagues. It is envisaged that the recognition of Baxşəliyev's works in Turkey will make a significant contribution to the field by strengthening the cultural interaction and ties between the two countries.

Keywords: Turkish Religious Music, Azerbaijan Music, Fəxrəddin Salim Baxşəliyev, Religious Music, Folk Music

Citation: Taş Çolak, Hatice. Dinç, Sema. "Fəxrəddin Salim Baxşəliyev: Portrait of a Musician". *Marifetname* 12/1 (June 2025), 465-497.

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1550187>

Date of Submission 14.09.2024

Date of Acceptance 06.01.2025

Date of Publication 30.06.2025

Peer-Review Double anonymized - Two External

Use of Artificial Intelligence No AI-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

This article was prepared by Hatice TAŞ ÇOLAK under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Sema DİNÇ, based on her master's thesis titled "A Musician in Azerbaijan: Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev", which she completed on 11.06.2024.

Ethical Statement It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Hatice Taş Çolak- Sema Dinç)

Plagiarism Checks Yes – iThenticate

Conflicts of Interest The author(s) has no conflict of interest to declare.

Complaints marifetnameetikbildirim@gmail.com

Grant Support The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Copyright & License Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Giriş

Müzik, insanlık tarihi boyunca en evrensel ifade araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. İlk çağlardan itibaren tüm kültürlerde farklı enstrümanlar, melodiler ve ritimler aracılığıyla duyguların, düşüncelerin ve deneyimlerin ifade edildiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda müzik, insanlık tarihinin en etkili iletişim biçimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Farklı kültürler ve toplumlar arasında köprüler kurma, ortak değerler yaratma ve hoşgörüyü teşvik etme gibi önemli işlevlere sahip olan müzik, insanın duygu dünyasının zengin bir ifade aracıdır.¹ Farklı kültürlerin müziklerini keşfetmek, kültürel çeşitliliğe dair farkındalığı artırır ve önyargıların yıkılmasına yardımcı olur. Müzik, insanların ortak bir deneyim yaşamasına olanak tanıyarak birlik duygusunu güçlendirir ve farklı kültürler arasında karşılıklı anlayışın gelişmesine katkı sağlar. Bu nedenle müzik, sadece bir sanat dalı değil, aynı zamanda bir iletişim, birleşme ve kültürler arası diyalog aracı olarak değerlendirilmelidir.

Azerbaycan müziğinin kökenleri, arkeolojik bulgular ışığında M.Ö. 3. ve 5. yüzyıllara kadar uzanmaktadır.² Bakü'ye yakın coğrafi bölgelerde yer alan Gobustan ve Gemikaya gibi yerleşim yerlerinde yapılan kazılarda, Tunç Çağı'na ait olduğu tespit edilen kaya resimleri³ bulunmuştur. Bu resimler “yallı” adı verilen ve günümüz düğün oyunlarına benzetilen ritüel dansları tasvir etmektedir. Bu bulgu Azerbaycan topraklarında müziğin köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir⁴. Söz konusu kaya resimleri, müziğin insanlık tarihindeki en eski ifade biçimlerinden biri olduğunu ve Azerbaycan kültüründe önemli bir yere sahip olduğunu kanıtlayan önemli bir arkeolojik veridir. Azerbaycan müzik teorisi çalışmalarına bakılacak olursa bu alanda yapılan çalışmalar Orta Çağ Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Özellikle muğamlarla⁵ ilgili ilk bilimsel eserler Safiyyüddin el-Urmevi,⁶ Abdülkâdir-i Merâğî,⁷ Fârâbî⁸ gibi şarkın kıymetli müzik bilginleri tarafından oluşturulmuştur.⁹ Kitâb-ı Dede Korkut'da, Nizâmî'nin¹⁰ ve Fuzûlî'nin¹¹ eserlerinde, Orta Çağ müzik yaşamına, müzik türleri ve enstrümanlara ilişkin zengin bilgilere yer verilmiştir.

¹ Can Doğan, “Farklı Müzik Kültürlerinde Mey Çalgısı ve İcracıları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8/2 (30 Haziran 2019), 1239-1260.

² Zemfire Seferova, *Azerbaycan Musiki Tarihi (Kadim Devirden XX. Asra Kadar)* (Bakü: Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Mimarlık ve İncəsənət Enstitüsü, 2012).

³ Seferova, *Azerbaycan Musiki Tarihi (Kadim Devirden XX. Asra Kadar)*.

⁴ Hatıra Ahmedli Cafer, “From Past Till Today Azerbaijanian Music”, *Idil Journal of Art and Language* 4/17 (21 Temmuz 2015).

⁵ Muğam, Azerbaycan müzik kültürünün temelini oluşturan bir müzik türüdür.

⁶ Mehmet Nuri Uygun, “Safiyyüddin el-Urmevi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Mayıs 2024).

⁷ Nuri Özcan, “Abdülkâdir-i Merâğî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Mayıs 2024).

⁸ Mahmut Kaya, “Fârâbî”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Erişim 11 Mayıs 2024).

⁹ Əhməd Vüqar, *Əfsanəvi Tarzən* (Bakü, 2010).

¹⁰ Mehmet Kanar, “Nizâmî-i Gencevi”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Erişim 11 Mayıs 2024).

¹¹ Abdulkadir Karahan, “Fuzûlî”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Erişim 11 Mayıs 2024).

Azerbaycan müziği tarihi, icra ve tarihsel gelişim süreçleri bakımından incelendiğinde iki temel döneme ayrılmaktadır. İlk dönem, ağırlıklı olarak ozan-aşık geleneği¹² ile temsil edilen halk müziği dönemi olup, ikinci dönem ise klasik makam sanatının egemen olduğu dönemdir. Azerbaycan müziğinin ilk evresini oluşturan halk müziği, özellikle ozan-aşıkların sözlü ve müzikal anlatım biçimleriyle karakterize edilmektedir. Klasik makam sanatının gelişimiyle birlikte, Azerbaycan müziği daha karmaşık bir yapıya kavuşmuş ve yazılı notasyon sistemleri ile desteklenmiştir. Halk Müziği Makamat¹³ ve Renk¹⁴ denilen iki ayrı formdan oluşur. Uzun hava türünde okunup çalınan muğam, bu kısma dahildir. Azerbaycan Klasik Müziği¹⁵ ise, Üzeyir Hacıbeyli'nin¹⁶ (1885-1948) öncülüğünde gelişmeye başlayan müzik geleneğidir. Bu gelenek bestelenmiş şarkılar, operalar, baleler, senfoniler, koro eserleri, fantaziler vb.'den oluşmaktadır.¹⁷ Azerbaycan müziği, hem klasik hem de halk müzikleri bağlamında zengin ve köklü bir geçmişe sahiptir.¹⁸

19. yüzyılda Avrupa müziğinin küresel çapta yaygınlaşması, Azerbaycan müzik kültürünü de kapsayan geniş bir coğrafyada müzikal etkileşimlerin artmasına neden olmuştur. Özellikle 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başları, Azerbaycan müziğinin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek bir süreçtir. Bu dönemde Üzeyir Hacıbeyli'nin¹⁹ "Leyli ve Mecnun"²⁰ operası sahneye konmuş ve bu eser Doğu'nun ilk operası olarak literatürde yerini almıştır. Yine bu dönemlerden itibaren Azerbaycan'da müzik eğitimi ve üretimi alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde kurulan müzik liseleri, konservatuvarlar, senfoni orkestraları ve tiyatrolar, Azerbaycan müziğinin kurumsallaşması ve çeşitlenmesinde belirleyici rol oynamıştır. Özellikle 1920'li ve 1930'lu yıllarda temelleri atılan senfoni müziği, takip eden yıllarda önemli bir gelişim göstererek Azerbaycan müzik hayatının merkezine oturmuştur. 1960'lı ve 1980'li yıllarda ise genç kuşak bestecilerin sahneye çıkmasıyla Azerbaycan müziği yeni bir dinamizm kazanmıştır.²¹

¹² İrade Köçerli, "Aşık Musikisinin Ses-Makam Sistemi Üzerine", *Yegah Uluslararası Musiki Dergisi* 1/1 (2018), 1-21.

¹³ Makamat bir makamdaki seyir doğrultusunda çeşitli karar perdeleri üzerine inşa edilen ve özgün ses dizileri oluşturan müzikal bir kavramdır. Bu diziler, bazı icracılar tarafından "şifahi" (sözlü) şekilde, notaya dökülmeden aktarılır.

¹⁴ Renk; makam sistemiyle bağlantılı olarak oluşturulan ve sazlarla icra edilen, oyun karakteri taşıyan melodileri ifade eden bir kavramdır.

¹⁵ Yavuz Şen, "Azerbaycan'ın Müzik Yapısı ve Ses Sistemi Üzerine Bir Araştırma", *Sanat Dergisi* 1 (1999), 107-110.

¹⁶ Süleyman Şenel, "Üzeyir Hacıbeyli", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Erişim 11 Mayıs 2024).

¹⁷ Şen, "Azerbaycan'ın Müzik Yapısı ve Ses Sistemi Üzerine Bir Araştırma".

¹⁸ Bayram Akdoğan, "Türk Din Musikisi Tarihine Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/1 (2008), 151-190.

¹⁹ Tülün Malkoç, "Üzeyir Hacıbeyov'un 'Arşın Mal Alan' Opereti Üzerine Bir İnceleme", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 9/28 (19 Eylül 2021), 61-75.

²⁰ Lale Hüseynova, "Türkiye Ve Azerbaycan Besteci Yapıtlarında Düşünürler", *Atatürk Üniversitesi Sanat Dergisi*, (2013), 39-50.

²¹ Cafer, "From Past Till Today Azerbaijanian Music".

1988-1994 yılları arasında yaşanan Ermeni işgali ve soykırımları, Azərbaycan bestecilerini derinden etkileyerek eserlerinde bu acı olaylara dair güçlü tepkiler ortaya koymalarına neden olmuştur. “20 Ocak”, “Karabağ” ve “Hocalı” gibi başlıklarla oluşturulan eserler, Azərbaycan müziğinin toplumsal olaylara duyarlılığını ve bu olayların sanat üzerindeki derin izlerini gözler önüne sermektedir.²² 21. yüzyılın başlarından itibaren Azərbaycan, uluslararası müzik festivalleri düzenleyerek dünya müzik camiasında önemli bir konuma yükselmiştir. Bu festivaller, farklı kültürlerden müzisyenlerin bir araya gelerek müzikal etkileşimde bulunmalarına ve Azərbaycan müziğinin uluslararası arenada tanıtılmasına önemli katkılar sağlamıştır.²³

Azərbaycan İslam kültüründe ise müziğin kullanımı ise yalnızca Ezan ve Kuran tilavetlerindeki biçimleriyle sınırlı kalmıştır.²⁴ Nitekim Sovyetler Birliği döneminde yürütülen ateist propaganda ve din karşıtı politikalar, Azərbaycan halkının dinî hayatını derinden etkilemiş ve bireylerin inançlarını dahi gizli bir şekilde sürdürmelerine neden olmuştur.²⁵ Azərbaycan’ın geleneksel müzik repertuarında, folklorik unsurların, ozan-aşık geleneğinin ve muğamın yanı sıra dinî temalara gönderme yapan eserlere de rastlanmaktadır. Bu eserler, kendi özgün yapıları ve estetik anlayışlarıyla tarihsel süreç içerisinde gelişim göstererek günümüze kadar ulaşmıştır. Ancak, 20. yüzyılın başlarında dinî temalı eserlere az rastlanması, dönemin siyasi ve toplumsal koşullarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Sovyet rejiminin hakim olduğu dönemde sanatın her alanında²⁶ dinî temalar, ancak üstü kapalı ve sembolik bir dille ifade edilebilmiştir.²⁷ 20. yüzyılın başında, Üzeyir Hacıbeyli’nin “Leyli ve Mecnun” operası gibi ilk Azərbaycan operalarında dinî temalar doğrudan işlenmemiştir.²⁸ 20. yüzyılın ortalarında, Fikret Amirov’un²⁹ “Şur”³⁰ isimli senfonik muğamı ve

²² Caner Çakı, “Ermenistan’ın Karabağ İşgaline Karşı Azərbaycan Propagandasında Müzik ve Milliyetçilik: ‘Karabağ’ın Sesi’ Şarkısı Üzerine İnceleme”, *Ermeni Araştırmaları* 70 (2021), 141-164.

²³ Cafer, “From Past Till Today Azerbaijanian Music”.

²⁴ Efsane Babayeva, “Azərbaycan’da İslam ve Musiqi”, *Kafkasya’da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri* (İstanbul: Yıldız Matbaacılık ve Yayıncılık, 1998), 115-120.

²⁵ İslam Musayev, “Azərbaycan Ailesinde Dinî Hayat ve Din Eğitimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (2013), 165-177.

²⁶ Serqiyye Memmedova, “Azərbaycan Şiirinde Divan Edebiyatı Gelenekleri (1900 – 1937 Dönemi)”, *Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 2/1 (01 Haziran 2021), 100-111.

²⁷ İmamverdi Hemidov, “İslami Deyerler ve Azərbaycan Folkloru” (Kafkasya’da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri, İstanbul: Yıldız Matbaacılık ve Yayıncılık, 1998), 79-84.

²⁸ Rövnəşə Kərimova, “Bəstəkar Yaradıcılığında Dinî Mövzuların Tətbiqi Yolları”, *Musiqi Dünyası* 3/60 (2014), 7181-7186.

²⁹ Zehra Deniz, “Fikret Amirov’s Role and Contributions in the Development of Eastern Symphonic Music: A View on Contemporary Art in Azerbaijan from Fikret Amirov’s Perspective”, *Journal for the Interdisciplinary Art and Education* 3/1 (2022).

³⁰ Hüseynali Hüseynliyev, *20.Yüzyıl Azərbaycan Ve Türk Senfonik Müzik Eserlerinde Kullanılan Muğam-Makam Ezgileri / Mugham-Makam Melodies Used In 20th Century Symphonic Music Works Of Azerbaijan And Turkey* (Ankara: Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi Müzik ve Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

Kara Karayev'in "Yedi Güzel" balesi³¹ gibi eserlerde dinî temalar imgelerle dile getirilmiştir. 1970'li ve 80'li yıllardan itibaren, Arif Melikov'un "Muhabbet Efsanesi"³² adlı balesi gibi eserlerde dinî temalar daha açık bir şekilde işlenmeye başlamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Azerbaycan'da yükselen milliyetçi duygular ve artan dinî özgürlükler, bestecilerin dinî temaları eserlerinde daha açık bir şekilde ifade etmelerine olanak sağlamıştır. Bu dönemde Azerbaycan bestecilik pratiğinde iki belirgin eğilim gözlemlenmektedir. Bir yandan besteciler, geleneksel müziğin dinî motiflerini yeniden yorumlayarak eserlerine derinlik katmaya çalışırken, diğer yandan ülkenin yaşadığı trajik olayları ve milli mücadeleyi dinî semboller ve anlatım biçimleriyle işleyerek bu olaylara daha anlamlı bir boyut kazandırmışlardır. Özellikle trajik temalı eserlerde dinî müziğin hüznü ve yaslı ifade tarzı sıklıkla tercih edilmiş, solo ve koro parçalarda dua ve ağıt melodileri dinî metinlerden alıntılar ve semboller gibi çeşitli unsurlar kullanılarak eserlerin duygusal etkisi artırılmıştır.³³

Bestecilerin dinî temalarla ilgili çalışmalarında İslam ve Hristiyan dinî metinleri, dinî müzik türleri ve biçimleri sıklıkla kullanılmıştır. Eserlerin adları arasında "Dua", "Gizem", "Ağıt" ve "Tutku" gibi programatik başlıklar yer almıştır.³⁴ Yine ortaya konan bu eserler Azerbaycan müziğinin tarihi ve sosyo-kültürel bağlamı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Eserlerin içerisinde dinî motiflerin kullanımı o eserlerin bir dinî müzik formu olduğunu göstermemektedir. Yukarıdaki paragraflarda adı geçen eserlerin türünden anlaşılacağı üzere bu eserler ve daha birçoğu "Dinî Müzik" olarak değil "Halk Müziği"³⁵ ve "Klasik Müzik"³⁶ olarak Azerbaycan müzik literatüründe kayıtlara geçmiştir.³⁷ Nitekim Azerbaycan müzik türleri arasında dinî müzik sınıflandırması bir tür olarak bulunmamaktadır.

Azerbaycan'da dinî musiki sahasındaki bu boşluğu doldurmak isteyen Fəxrəddin Salim Baxşəliyev'in Azerbaycan halkı arasında şifahi olarak icra edilen dinî müziğe yaptığı bilimsel katkı, bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'e göre Sovyet rejimi sonrası Azerbaycan'da musiki alanında birkaç senelik boşluk ve belirsizlik yaşanmıştır. Bu durum, Sovyetlerin Türkiye ile ve diğer yabancı ülkelerle her türlü ilişkiyi yasaklamasından kaynaklanmıştır.³⁸ Zamanla Türkiye ile ilişkilerin gelişmesi ve

³¹ Nargiz İmrani Öztürk, "Azerbaycan Çağdaş Bestecilerinden Kara Karayev'in "Yedi Güzel" Adlı Balesinin İncelenmesi", *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 7/2 (29 Aralık 2021), 144-150.

³² Lale Hüseynova, "Arif Melikov'un Muhabbet Efsanesi", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 1 (2008), 144-157.

³³ Seferova, *Azerbaycan Musiki Tarihi (Kadim Devirden XX. Asra Kadar)*.

³⁴ Kərimova, "Bəstəkar Yaradıcılığında Dinî Mövzuların Təbii Yolları".

³⁵ Cafer, "From Past Till Today Azerbaijanian Music".

³⁶ Şen, "Azerbaycan'ın Müzik Yapısı ve Ses Sistemi Üzerine Bir Araştırma".

³⁷ Hüseynova, "Türkiye Ve Azerbaycan Besteci Yapıtlarında Düşünürler".

³⁸ Bk. Abdulkadir Sezgin, "Eski Sovyetler Birliği ve Azerbaycan'da Dini Hayat", *1. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri* (Eski Sovyetler Birliği ve Azerbaycan'da Dini Hayat, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993), 29-45.

Türk televizyon kanallarının Azerbaycan'da yaygınlaşması, dinî müzik konusunda bir aydınlanma yaşanmasına vesile olmuştur. Ancak mezhep ayrılıkları, yaşanan sosyal ve siyasi olaylar, Azerbaycan'daki edebiyatın, şiirin ve müziğin yönünü daha fazla Şiiliğe ve Ehli-Beyte yönlendirmiştir.³⁹ Bu durum, on iki imam ve Kerbela olaylarını konu alan ilahilerin, şiirlerin, manilerin, türkülerin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Azerbaycan'daki Sünnî müzisyenler ise daha çok Türkiye'deki dinî müzik örneklerini taklit etmeye çalışmışlardır. Fakat bu durum da olumlu sonuçlar vermemiştir. Bu durumu Azerbaycan Türklerinin Yunus Emre, Mevlânâ ve Hacı Bektâş-ı Velî gibi tasavvuf büyüklerini yeterince anlayamamasına bağlamaktadır. Kendisi Azerbaycan'da “Dinde müzik mi olur, müziğin dinî mi olur?” gibi sorularla dolu kaotik bir durum olduğunu belirtmekte ve bu gidişatın makul bir yere varacağı noktasında tedirginlik yaşamaktadır. Azerbaycan'ın dinî konulara yeni yeni vakıf olduğunu⁴⁰ ve insanların yirmi sene öncesine kadar “ilahî” diye bir müzik türünün adını bile bilmediğini ifade eder. Ona göre din konusundaki hassasiyet henüz oluşmaya başladığı için insanlar dinde müzik olabileceğini tam olarak kavrayamamaktadır. Baxşəliyev Azerbaycan Türklerinin tasavvuf tarihini⁴¹ inceleyerek ve diğer Türk toplumlarıyla karşılaştırarak hem muğam türündeki eserlerde hem de ozan-âşık sanatında bulunan dinî motifleri ortaya çıkarmaya ve bizzat icra etmeye çalışmaktadır. Ona göre Sovyet rejimi, millî geleneksel Azerbaycan muğamları ve âşık musikisinin yanına bir de Batı müziğini yerleştirerek bu alana önemli katkılar sağlamış olsa da⁴², Azerbaycan'ın dinî müziği görmezden gelinmiş ve ihmal edilmiştir. Bu araştırmayla Baxşəliyev'in Azerbaycan dinî müziğinin gelişimine olan katkıları hem Azerbaycan hem de Türkiye'deki bilim çevrelerine sunularak iki ülke arasındaki müzikal etkileşimin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca Baxşəliyev'in beste, güfte ve kitaplarının, Türkiye'nin dinî müzik kültürüne kazandırılması ile bu eserlerin Türkiye'deki dinî müzik alanında yeni ufuklar açabileceği düşünülmektedir. Baxşəliyev'in Türkiye'de sık sık katıldığı müzik etkinlikleri ve kurduğu bağlantılar göz önüne alındığında, onun eserlerinin incelenmesi, iki ülke arasındaki kültürel etkileşimin müzikal boyutunu daha iyi anlamamıza olanak sağlayacaktır.

³⁹ Bk. Ali Kafkasyalı, “XIX. ve XX. Siyasi ve Sosyal Olaylarının Güney Azerbaycan Edebiyatına Yansıması”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2006), 165-208.

⁴⁰ Bk. Abdullah Kahraman, “Azerbaycan'da Dini Hayat”, *Azerbaycan'da Dini Hayat* (Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyet'e Katkıları Sempozyumu, Isparta: Fakülte Kitabevi Yayın, Dağıtım, 2007), 207-216.

⁴¹ Bk. Qumru Şəhriyar, “Azerbaycan Edebiyatında Tasavvufi Akımlar ve Kimi Şairlerin Eserlerinde Belirtileri”, *Bilimsel Eksen* 20 (2017), 101-110.

⁴² Bk. Eyüp Akman, “Stalin Sonrası Azerbaycan'da Âşık Edebiyatı ve Âşık Kurultayları”, *Türkbilgi* 15 (2008), 13-23.

1. Hayatı

Fəxrəddin Salim Baxşəliyev, 10 Eylül 1969 tarihinde Azərbaycan'ın Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Şahbuz ilçesi Kükü köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Elşad ve annesi Dilber olan müzisyenin çocukluğu, Azərbaycan kırsalının basit ve samimi atmosferinde geçmiştir. Ailesinin meslekleri, Baxşəliyev'in sanat hayatına olan ilgisini doğrudan etkilemese de ona sağladıkları destek, müzik yolculuğunda önemli bir dönüm noktası olmuştur.

İlk eğitimine 1976'da Nahçıvan'da başlayan Baxşəliyev, 1984 yılında, babasının teşviğiyle Nahçıvan Devlet Müzik Okulu'nda tar eğitimi almaya başlamıştır. Kısa sürede yeteneğini kanıtlayan müzisyen, 1985 ve 1987 yıllarında Azərbaycan/Bakü'de Kültür Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen uluslararası müzik yarışmalarında tar icrası ile birincilik elde ederek büyük bir başarıya imza atmıştır. Müzik eğitimini başarıyla tamamlayan Baxşəliyev, 1988'de askerlik görevini yerine getirmek üzere Sovyet ordusuna katılmış ve 2 yıl Orta Asya'da askerlik görevini yapmıştır. Askerlik dönüşü, müzik kariyerine Azərbaycan'da devam etmiştir.

Baxşəliyev 1990 yılında Azərbaycan Devlet Konservatuvarı'na (şimdiki adı Bakü Müzik Konservatuvarı) girmeye hak kazanmış ve tar dersleri almaya devam etmiştir.⁴³ 1992 yılında Azərbaycan'daki müzik eğitimine ara vererek, Türkiye'deki üniversitelerde lisans eğitimi görme kararı almıştır. Kazandığı Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde bir yıl eğitim görmesine rağmen, müzik tutkusu nedeniyle bu bölümden ayrılmıştır. Müziğe olan bağlılığı onu yeniden Azərbaycan'a ve konservatuvara dönmeye yöneltmiştir. 1993 yılında Bakü Müzik Konservatuvarındaki eğitimine devam ederek müzikal kariyerine odaklanmıştır.

Baxşəliyev 1996 yılında müzik eğitimini tamamlayarak, tar sanatçısı, orkestra şefi ve öğretmenlik yetkinlikleriyle mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından, aynı yıl Nahçıvan Müzik Kolejinde göreve başlamış ve bir süre hem bu kurumda hem de Nahçıvan Devlet Üniversitesi Konservatuvarında dersler vermiştir. 1997 yılında evlenmiştir. Bir çocuk sahibidir.

1999 yılına kadar Nahçıvan Müzik Kolejinde milli müzik teorisi, tar, Azərbaycan sazı, Batı müziği tarihi ve harmoni branşlarında derslere girmiş, tasavvufi araştırmalarına da bu dönemlerde başlamıştır. 2000-2014 yılları arasında Azərbaycan Milli İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmıştır.

2014 yılından bu yana Azərbaycan Milli Konservatuvarında öğretim üyeliği yapmakta, müzik tarihi ve nazariyatı alanında verdiği derslerle öğrenci yetiştirmektedir. Aynı zamanda 2018 yılından beri de Azərbaycan Devlet Medeniyet ve İnce sanat Üniversitesi'nin hanendelik sınıfında aruz vezni dersleri vermektedir. Aynı dönemde Müzik Tarihi ve Nazariyatı Fakültesi ile

⁴³ Hacer Babayeva, "Azərbaycan'da Müzik Eğitimi", *International Symposium On Changes And New Trends In Education* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013), 153-155.

Enstrümantal Muğam Fakültesinden aldığı öğretim görevliliği tekliflerini kabul ederek, bu kurumlarda da ders vermeye başlamıştır. Enstrümantal Muğam Fakültesi'nde Azerbaycan sazının notalı eğitiminin verilmesi sistemine karşı çıkmış, bu sistemin henüz oluşmaya başladığını, doğru ve mükemmel olmadığını dile getirmiş ve Azerbaycan sazının geleneksel eğitimini vermiştir. Kendisi bu olayın akabinde Azerbaycan sazının notalı eğitiminin verilmesi için bu sazın nota sisteminin yeniden gün yüzüne çıkarılmasına öncülük etmiştir. Müzik Tarihi ve Nazariyatı Fakültesi'nde ise lisans/yüksek lisans kademesinde “Azerbaycan Halk Müziğinin Esasları”, “Orta Çağ Müzik Aletleri”, “Türk Halklarının Mitolojisi” ve “Tarihi-Felsefi Alanda Ozan-Aşık Yaratıcılığı” gibi teorik müzik dersleri vererek akademik kariyerine devam etmektedir.

Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Azerbaycan'da müzik alanında belirgin bir boşluk ve belirsizlik yaşandığını ifade etmektedir.⁴⁴ Bu durumu, Sovyet rejiminin Türkiye ve diğer yabancı ülkelerle olan her türlü ilişkiyi yasaklamasına bağlamaktadır. Sovyet döneminde uygulanan kültürel izolasyon politikası, Azerbaycan'daki dinî müziğin ihmal edilmesine, sanatçıların uluslararası müzik akımlarından kopmasına ve dolayısıyla yaratıcılıklarını sınırlamasına neden olmuştur.⁴⁵ Zamanla Türkiye ile kültürel etkileşimin artması ve Türk televizyonlarının Azerbaycan'da yaygınlaşması, dinî müzik algısında bir yumuşama ve genişleme yaşanmasına katkı sağlamıştır.⁴⁶ Ancak aynı dönemde yaşanan mezhepsel farklılıklar ve siyasi gelişmeler, Azerbaycan edebiyatı, şiir ve müziğinde Şiilik ve Ehli-Beyt temalarının daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur.⁴⁷ Azerbaycan'daki Sünnî müzisyenler ise daha çok Türkiye'deki dinî müzik örneklerini taklit etmeye çalışmışlardır.⁴⁸ Fakat bu durum da olumlu sonuçlar vermemiştir. Bunların yanı sıra Baxşəliyev Azerbaycan'da “Dinde müzik mi olur, müziğin dini mi olur?” şeklinde kaotik bir durum olduğunu, dinî müzik alanında bir belirsizlik yaşandığını ifade etmektedir. Baxşəliyev, bu gidişatın olumlu bir sonuç doğuracağı konusunda ciddi endişeler taşımaktadır. Azerbaycan'ın dinî konulara yeni yeni vakıf olduğunu ve insanların yirmi sene öncesine kadar “ilahi” diye bir müzik türünün adını bile bilmediğini ifade eder.⁴⁹ Ona göre din konusundaki hassasiyet henüz oluşmaya başladığı için insanlar dinde müzik olabileceğini tam olarak kavrayamamaktadır. Baxşəliyev

⁴⁴ Abdulkadir Sezgin, “Eski Sovyetler Birliği ve Azerbaycan'da Dini Hayat”, *1. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri* (Eski Sovyetler Birliği ve Azerbaycan'da Dini Hayat, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993), 29-45.

⁴⁵ Abdullah Kahraman, “Azerbaycan'da Dini Hayat”, *Azerbaycan'da Dini Hayat* (Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu, Isparta: Fakülte Kitabevi Yayın, Dağıtım, 2007), 207-216.

⁴⁶ Babayeva, “Azerbaycan'da İslam ve Musiqi”.

⁴⁷ Abdulvahap Taştan, “Azerbaycan'da Dini Yaşayışın Geleneksel Tezahürü: Muharremlik Merasimleri”, *Kayseri Erciyes Üniversitesi Matbaası* 11 (2001), 105-110.

⁴⁸ Kərimova, “Bəstəkar Yaradıcılığında Dini Mövzuların Tətbiqi Yolları”.

⁴⁹ Qumru Şəhriyar, “Azerbaycan Edebiyatında Tasavvufi Akımlar ve Kimi Şairlerin Eserlerinde Belirtiləri”, *Bilimsel Eksen* 20 (2017), 101-110.

Azərbaycan Türklerinin tasavvuf tarihini inceleyerek ve diğer Türk toplumlarıyla karşılaştırarak hem muğam türündeki eserlerde hem de ozan-âşık sanatında bulunan dinî motifleri ortaya çıkarmaya ve bizzat icra etmeye çalışmaktadır.⁵⁰

Fəxrəddin Salim Baxşəliyev günümüzde aşıklık kültürünün özgün yapısının bozulduğunu ve geleneksel anlamdaki âşıklık anlayışından uzaklaştığını savunmaktadır. “Şimdilerde kendini âşık diye tanımlayanlar, bir âşık değil; salt bir artist, bir sanatçı ve bir şairdirler. Âşık geleneği tasavvuf ile bağdaştırıldığında kendisine bir yer bulabilir.”⁵¹ Bu mahiyette Fəxrəddin Salim Baxşəliyev’in tasavvufi şair kimliği, onun bilimsel araştırmalara yönelmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Baxşəliyev’in müzikal üslubu, Doğu ve Batı gelenekleri arasında köprü kurma çabasıyla şekillenmiştir. Türk ve Doğu müziği bestelerinde divan edebiyatından ilham alırken, kendi şiirlerine yaptığı bestelerle de tasavvufi iç dünyasını yansıtmaktadır. Aruz ve hece ölçüsüyle yazılmış şiirlerin yanı sıra, Bektaşî deyişlerine de besteler yaparak Anadolu tasavvuf geleneğinin zenginliğini müzikal bir dilde ifade etmektedir.⁵²

Baxşəliyev’in en önemli katkılarından biri, Azərbaycan müzik literatürüne “Azərbaycan Din Musikisi” adlı yeni bir sınıflandırma kazandırma çabasıdır. Bu alanda yazmış olduğu kitaplar, güfte ve besteleri⁵³, yurt içinde⁵⁴ ve yurt dışında gerçekleştirdiği bilimsel toplantılar⁵⁵ Türkiye’deki çeşitli tasavvuf ekollerinin müziklerini öğrenerek Azərbaycan’da tanıtma çabaları⁵⁶, Azərbaycan’ın zengin müzikal mirasına önemli bir katkı sağlamıştır.

2. Müzik Hakkında Görüşleri

Fəxrəddin Salim Baxşəliyev müziği sadece estetik bir deneyim değil, aynı zamanda kültürün temel bir yapı taşı olarak görmektedir. Kültürü insanın hem maddi hem de manevi ihtiyaçlarını karşılayan bir olgu olarak tanımlayan sanatçı, müziğin bu anlamda eşsiz bir yere sahip olduğunu savunur. Ancak müziğin popülerliği ve herkes tarafından erişilebilir olması, Baxşəliyev’e göre bu sanat dalının ciddiyetini gölgede bırakmaktadır.⁵⁷

⁵⁰ Fahrettin Bahşeliyev, “Azərbaycan Milli Məfkurəsində Ozanlığın Yeri və Əhəmiyyəti”, *Qloballaşan Dünyada Musiqi Ənənələri* (1 Beynəlxalq Elmi Praktiki Konferans, Bakı: Azərbaycan Cumhuriyeti Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Milli Konservatuarı, 2017), 17-20.

⁵¹ Fahrettin Bahşeliyev, *Milli Yaddaş Sistemində Ürfan və Təsəvvüf*. (Bakı: Elm və Təhsil, 2010). 1-5.

⁵² Fəxrəddin Baxşəliyev, *Rubai Divanı* (Bakı/Azərbaycan: Yek Production Neşr Evi, 2013).

⁵³ “Fəxrəddin Salim - Nə dersən”, haz. Fəxrəddin Salim Baxşəliyev.

⁵⁴ Fahrettin Bahşeliyev, “Türk Xalqlarının Milli-Mənəvi Dəyərləri Sırasında Ozanlıq Anlayışı”, *Azərbaycan Milli Konservatuarı* 3/48 (2020), 10,16.

⁵⁵ Fahrettin Salim Bahşeliyev, “Yaşıl Şəhərin Məqamları (Özbəkistan’da Keçirilmiş ‘Beynəlxalq Makom Simpoziumu’ndan Təəssürlər) | Konservatoriya” (Erişim 02 Temmuz 2023).

⁵⁶ “Azərbaycanlı Halk Ozanı Fahrettin Salim İle Söyleşi”, haz. İlk ezgi sanatevi.

⁵⁷ Azərbaycan Milli Konservatoriyası, “Fəxrəddin Salimin ‘Azərbaycan Sufi Musiqisi’ adlı konserti keçirilib” (31 Mayıs 2017).

Baxşəliyev'in görüşünə görə musiqi etmək uzun illər sürən bir təhsil və təcrübə tələb edən ciddi bir uğardır.⁵⁸ Sənətin bu mövzadakı ısrarı, musiqinin akademik bir disiplin olaraq qəbul edilməsi və musiqişünərlərin məkəli olaraq yetişdirilməsi tələb olunduğünü dəstəkləməkdədir.⁵⁹

Baxşəliyev'e görə musiqi, tıpkı evrenin yaradılışı kimi bir yaratma prosedürüdür. İnsan musiqi istifadə edərək evrenə yeni bir anlam və gözəllik əlavə etməkdədir.⁶⁰ Bu baxış açısı musiqi pasif bir dinləmə təcrübəsinin ötesində, aktiv bir yaratma prosedürü olaraq qəbul edilməkdədir. Musiqişün, insanın sənət yoluyla doğaya bir gözəllik və simetri əlavə edərək, evrenin prosedürünə katkıda bulunduğunu savunmaqdadır.⁶¹

Baxşəliyev'e görə musiqi doğanın bir parçası deyildir. Ona görə doğada rastlanan səslər, musiqisəl bir yapıya sahib olmadığı üçün "qayri-musiqi səslər" olaraq tanımlanırlar.⁶² İnsan, bu doğal səsləri əsas alaraq, zihinsəl bir cəhd ilə musiqisəl bir yapı yaradır. Bu prosedürdə, insanın zihinsəl qətiyyətləri və təcrübələri tələb edən bir rol oynar. Musiqi, tələb olunan qaydalar və ilkələr üzərində inşa edilən bir sistemdir. Bu sistem insanın zihinsəl və fiziksəl qətiyyətlərinin sərhədlərini zorlayaraq, yeni və özgün ifadə üsulları ortaya çıxarmasına imkan verir. Bu baxımdan ona görə musiqi bir bilimdir.⁶³

Ayrıca Baxşəliyev'in musiqi anlayışı Platoncu fəlsəfə ilə tələb olunan paralelliklər göstərməkdədir. Platon'un sənət anlayışının əsasını mimesis (taklit) quramı yaradır. Bu quram, sənətin ideallar dünyasındakı mükəmməl formaları taklit etdiyinə qətiyyətlidir. Örneğin, bir rəssam, ideal gözəllik formunu taklit edərək gözəl bir insan rəsmini çizer. İdeallar dünyasına görə qəbul etdiyimiz maddi dünya qüsurly və keçicidir ancaq ideallar dünyasında mükəmməl və sonsuz formalar bulunur. Sənətkarların qətiyyəti isə bu ideal formaları kəşf etmək və onları əsərlərində somutlaşdırmaqdır.⁶⁴ Baxşəliyev'e görə musiqi də ideallar dünyasındakı mükəmməl formaların bir yansımasıdır.⁶⁵ Baxşəliyev'e görə musiqi, insanlığın ortaq bir dilidir və kəltürel sərhədləri aşaraq evrensəl bir bağ qurma qüçünə sahibdir. Frédéric François Chopin⁶⁶ kimi bestecilər əsərlərində, kəndi kəltürlərinin ötesinə keçərək tüm insanlığa hitap edən evrensəl bir dil istifadə etmişlərdir. Ancaq Baxşəliyev, musikin millî bir

⁵⁸ Baxşəliyev, "Azərbaycan Milli Məfkurəsində Ozanlığın Yeri və Əhəmiyyəti".

⁵⁹ Fəhrettin Baxşəliyev, "Azərbaycan Muğam İfaçılığının Formalaşma Tarixinə Dair Bəzi Mülahizələr", *Azərbaycan Milli Konservatuvarı* 2/55 (2022), 30,40.

⁶⁰ Fəhrettin Baxşəliyev, "Musiqidə Kvant Təxminləri", *Azərbaycan Milli Konservatuvarı* 1/43 (2019), 21,41.

⁶¹ "Musiqidə Kvant Təxminləri", haz. Fəhrettin Salim Baxşəliyev.

⁶² Fəhrettin Baxşəliyev, "Milli Məqamların Əmələ Gəlməsində Qayri-Temperasiyalı Quruluşun Təhlilinə Dair", *Azərbaycan Milli Konservatuvarı* 2/40 (2018), 16-22.

⁶³ Fəxrəddin Baxşəliyev, *Si Murğ* (Bakü/Azərbaycan: Azərbaycan Cümhuriyyəti Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, 2019).

⁶⁴ Feryal Şimal Güneş, "Platon Sənətə Nədən Sansür Uyguladı?", *Dört Öge* 20 (29 Aralık 2021), 71-87.

⁶⁵ 15.08.2022 tarixində Azərbaycan Bakü Milli Konservatuvarı'nda yapılan görüşmə.

⁶⁶ Frédéric François Chopin, Polonyalı piyanist və bestecidir. (d.1810-ö.1849)

yönünün olduğunu da kabul eder. Ona göre Chopin'in müziği, geleneksel Polonya ezgileriyle örülmüştür ve Polonya kültürünün ruhunu yansıtır. Aynı şekilde Türk musikisi de sadece Türk kültürüyle sınırlı değildir. Komşu milletlerin musiki unsurları da Türk makam sistemini etkilemiştir. Baxşəliyev, milliyetçiliğin musikide tutucu ve inatçı olmaması gerektiğini savunur. Ona göre, aşırı milliyetçi sanat akımları anlamsızdır ve musikinin evrensel dilini gölgede bırakır. Musikide dil yoktur, onun evrensel bir dili vardır. Her evrensel olgunun bir çıkış noktası, bir rengi ve bir kalıbı vardır. Baxşəliyev'e göre biz istesek de istemesek de milliyiz ancak bunu büyötmeye gerek yoktur. Milliyetçilik, musikinin evrensel dilini ve birleştirici gücünü engellememelidir. Bu görüşleriyle Baxşəliyev, musikinin evrensel bir dil olduğunu ve millî sınırları aşarak tüm insanlığa hitap edebileceğini savunmaktadır. Musikinin evrensel dilini ve birleştirici gücünü vurgulayarak milliyetçiliğin aşırı ve yıkıcı eğilimlerine karşı uyarıda bulunmaktadır.

Fəxrəddin Salim Baxşəliyev müzik ve din arasındaki ilişkiyi ele alırken, dinî yorumların müzik üzerine getirdiği kısıtlamaların çağ dışı olduğunu savunmaktadır. Sanatçı, müziğin özünde özgür ve evrensel bir ifade biçimi olduğunu vurgulayarak, tarih boyunca din ve devletlerin müzik üzerindeki kontrol çabalarının başarısızlıkla sonuçlandığını belirtmektedir. Bazı mezhepler⁶⁷ müziği ahlaksızlığa ve şehvete yol açabileceği gerekçesiyle haram kabul etmektedir. ⁶⁸ Baxşəliyev'e göre ise müziğin ahlaki bir değeri yoktur ve kendi başına haram veya helal olarak kabul edilemez. İslam dininde müziğin kesin olarak haram olduğu yönünde net bir delil bulunmamaktadır. ⁶⁹ Onun argümanına göre haram olan müzik değil, müziği ahlaksız amaçlar için kullanan ve günaha teşvik eden kişilerin niyetidir.⁷⁰

Bazı Fikhî mezhepler tarafından sazların bir kısmının uhrevî, bir kısmının ise dünyevî olarak kabul edilmesini de çağ dışı bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir.⁷¹ Baxşəliyev enstrümanın türünden ziyade insan üzerindeki etkisinin belirleyici olduğunu savunmaktadır. ⁷² Kendisi müziğin ve bazı enstrümanların tarih boyunca haram kabul edilmesinin altında yatan neden olarak mezhepsel çatışmaları göstermektedir. Ona göre helal ve haram kavramlarının müzik ve diğer sanatların gelişimine engel teşkil etmektedir. Bu görüş dinî hükümleri yorumlayanların⁷³ sanat üzerindeki kısıtlayıcı etkilerini sorgulayarak, sanatın özgürce ifade edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

⁶⁷ Bk. Süleyman Uludağ, *İslâm Açısından Müzik ve Semâ* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012).

⁶⁸ Bk. Mehmet Gönül - Onur Altıntuğ, "Dinler ve Müsikî", *İstem* 24 (01 Aralık 2014), 43-62.

⁶⁹ Bk. Süleyman Uludağ, *İslâm ve Musiki* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020).

⁷⁰ 15.08.2024 tarihinde kendisiyle yapılan görüşme.

⁷¹ Bk. Bayram Akdoğan, "Fıkıh Mezheplerine Göre Müzik Sanatı, Müzik Aleti ve Müzisyenler", *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları* 4/1 (2011), 195-205.

⁷² Bk. Pehlül Düzenli, "Klasik İslâm Kaynaklarında Müzik Tartışmaları", *Marife Yayınları* 1/2 (2001), 27-58.

⁷³ Talha Yiğit, "İslam Kültür Tarihinde Musiki Kitabının Değerlendirilmesi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 10/20 (2020), 167-173.

3. Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in Kitapları

3.1. İsmi A'zam

Müziyenin ilk eseri olan İsm-i A'zam, içerisinde 50 tane gazelin yanı sıra kasideler, methiyeler, yaklaşık 200 adet hece ve aruz vezninde yazılmış aşk şiirleri ile rubailerin bulunduğu 250 sayfadan oluşan bir şiir derlemesidir. Aşk şiirleri içerisinde birkaç geleneksel dudakdeğmez⁷⁴ denilen şiirler de bulunmaktadır.⁷⁵

3.2. Milli Yaddaş Sistemində Ürfan Və Təsəvvüf

“Milli Bilinç Sisteminde İrfan ve Tasavvuf” adlı bu kitap 2010 yılında basılmıştır. Müziyenin okuyuculara takdim ettiği ikinci eser olup 5 bölümden oluşmaktadır:

1. Bölüm, Ozan-Aşık Yaratıcılığında Tasavvufa Umumi Bir Bakış
2. Bölüm, Aşık Alesker Yaratıcılığında İrfani Dünya Görüşü
3. Bölüm, Aşık Alesker Şiiri ve Klasik Divan Edebiyatı Numuneleri İle İrfani Paraleller
4. Bölüm, Bazı Halk Destanlarında İrfan ve Tasavvuf Elementleri
5. Bölüm, “Aşk Risalesi” adlı bölüm başlığıyla Azerbaycan milli ideolojisinin en önemli yönlerinden olan irfan ve tasavvuf ilmi hakkında malumatlar verilmektedir.⁷⁶

3.3. Rubai Divanı

Bir tasavvuf şairi olan Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in “Rubai Divanı” adlı şiir kitabı 505 rubaiden oluşmaktadır. 174 sayfadan ibaret olan bu şiir kitabı 2013 yılında 1000 adet olarak basılmıştır. Kaleme alınan rubailer daha çok Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in tasavvufi iç dünyasını ve tefekkür biçimini yansıtmaktadır.⁷⁷

Örneğin;

*Mən əşq ilə zülmətləri nur eyləmişəm
Dərviş-i-zəmanəm ki, zuhur eyləmişəm.
Hicrində nə dərd olsa da canım sağdır,
Əfv eylə ki əşgində qüsurlarım.*

*Ərz aləmini seyr nədir mənədə?
Ərş aləmni teyr nədir menədə?*

⁷⁴ İçinde b, f, m, p, v dudak ünsüzlerini bulundurmayan sözcüklerle yazılan şiirlere “ dudakdeğmez ” adı verilir.

⁷⁵ Fəxrəddin Baxşəliyev, *İsmi A'zam* (Bakü/Azərbaycan: Adiloğlu Yayınevi, 2010).

⁷⁶ Fəxrəddin Baxşəliyev, *Milli Yaddaş Sistemində Ürfan və Təsəvvüf*. (Bakü: Elm və Tehsil, 2010).

⁷⁷ Baxşəliyev, *Rubai Divanı*.

*Atəşkədə, bütəxanə, kilisa, məbəəd,
Məscid nədir, dəyr nədir mənədə?*⁷⁸

3.4. Əşq Risaləsi

“*Aşk Risalesi*” adlı eser 2014 yılında Bakü’de basılmış 4. kitabıdır. Cep kitabı şəklində basılan bu eser Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev’in təsəvvüfi iç dünyasını yansıtan anekdotlar barındırmaktadır.⁷⁹

Ağıl idraka istinad edir. İdrakın məkanı beyindir. Beyin insanla bərabər torpağa qarışır. Beyin özüylə keçmişdən yaddaş gətirmir. Özündən sonra gələcəyə həç nə buraxmır. İdrak əməldən uzaqdır. O, dərinləşdikcə gerçəklə arasındakı uçurum da dərinləşir. Buna görə də sadə bir dərvişin qəlbindən əllərinə, dizlərinə, vücuduna axan əməlin varlığı sözə gəlmir və zəka əhlini həyran qoyub, qısqandırır.

Özünü sevən Onu sevməz.

Onu sevən özünü sevməz.

Zatən insanda Allahdan başqa həç nə yoxdur. Olanlar da Onun müqabilində həç nədir. Bunu anlayanlar iki aləmin xoşbəxtləridir.⁸⁰

3.5. Ozan -Aşık Yaradıcılığı Tarixi-Fəlsəfi Kontəkstdə

“Tarihî ve Felsefî Bağlamda Ozan-Âşık Yaradıcılığı” adlı eser, Azərbaycan Milli Konservatuvarı İlmî Şurası’nın 13 Kasım 2017 yılı 3 No’lu toplantısında, müzik temayülü yüksek ve orta ihtisas mektepleri için öğretim materyali olarak təsdiq edilmişdir. 2018 yılında basılan eser 3 bölümdən oluşmaktadır:

1. Bölümde; “Türk Ulusları Mefkûresinde Ozanlığın Yeri ve Ehemmiyeti” genel başlığıyla “Türk Halklarının Millî ve Manevî Değerleri Arasında Ozanlık Anlayışı”, “Ozanlığın Kopuz ve Saz ile Bağlılığının Esas Prensipleri” ve “Halk Edebî Dilinin Oluşup Zenginleşmesinde Ozanlığın-Âşıklığın Rolü” konu başlıklarıyla müzisyenin bu vechileden düşüncelerine yer verilmiştir.
2. Bu bölümde; “Halk Tasavvufunun Ozan-Âşık Yaradıcılığı İle Bağlılığı” üzerinden “Türk Halk Tasavvufunun Tarihine Umûmî Bir Bakış”, “Tasavvuf Şiirinin Ozan-Âşık Yaradıcılığına Tesiri”, “Ozan-Âşık Müzik Sanatının İrfanı Felsefe İle Bağlılığı” konuları ele alınmıştır.
3. Bölümde; “XV. Asırdan Başlayarak Oluşan Azərbaycan Âşık Yaradıcılığı” bölüm başlığı ile “Azərbaycan Safevîler Hakimiyeti Devrinde Ozan-Âşık Sanatının Yükselişi”, “Şah İsmail Hatâî ve

⁷⁸ Baxşəliyev, *Rubai Divanı*.

⁷⁹ Fəxrəddin Baxşəliyev, *Əşq Risaləsi* (Bakü: Yek Production Neşr Evi, 2014).

⁸⁰ Baxşəliyev, *Əşq Risaləsi*.

Azərbaycan Âşık Yaratıcılığı”, “Azərbaycan Âşık Yaratıcılığının Özünə Mahsus Hususiyetləri” kaleme alınmışdır.⁸¹

3.6. Si Murğ

“Si Murğ” adlı bu nota derlemesi hem vokal hem de saz için yüksek ve orta dereceli müzik okullarının öğretmen ve öğrencilerinin istifadesine sunulmak için Azərbaycan Millî Konservatuvarı Bilim Konseyi’nin 9 Temmuz 2019 tarihinde gerçekleştirdiği 9 no’lu toplantısında öğretim materyali olarak kabul edilmiş ve yayınlanmıştır. 30 adet güfte ve beste bulunan eserde Azərbaycan, Türk Dünyası ve bunların yanı sıra bütün Yakın ve Ortadoğu tasavvuf sanatının, sūfî edebiyatı ve irfanî müziğin önde gelen türlerinden biri olan ozan-âşık sanatını kapsayan eserlere yer verilmiştir.⁸² Bu eserlerin neler olduğu müzisyenin “saz eserleri” adlı başlığın altında verilecektir.

3.7. Dədə Qorquddan Dədə Ələsgərə

“Dede Korkut’tan Dede Alesker’e” adlı bu kitap, Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev’in 18 Şubat 2021 tarihli “Âşık Alesker’in 200. Yıldönümünün Kutlanması Hakkında” kararnamesini desteklemek ve Âşık Alesker’in çalışmalarının daha derinlemesine incelenmesi ve tanıtılması amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışma Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi Folklor Enstitüsü İlmî Şurası’nın 26 Kasım 2021 tarih ve 8 No’lu toplantısında ve Azərbaycan Milli Konservatuarı’nın İlmi Şurası’nın 30 Kasım 2021 yılı 3 no’lu toplantısında tavsiye edilmiş ve basılmıştır. 664 sayfalık bu eser 3 bölümden oluşmaktadır:

1. Bu bölümde, “Azərbaycan-Türk Destan Yaratıcılığı” adlı bölüm başlığı altında; “Kadim Türk Destancılık Anenesi”, “Kitab-ı Dede Korkut ve Azərbaycan Türk Ozanlığı”, “Âşık Alesker ve Azərbaycan Halk Destan Yaratıcılığı” konuları işlenmiştir.
2. Bu bölümde ise, “Dede Alesker ve Azərbaycan Ozan-Âşık Sanatı” bölüm başlığıyla; “Azərbaycan Âşık Yaratıcılığının Ortaya Çıkışı ve Oluşması”, “Dirili Kurban’dan Dede Alesker’e Kadar Azərbaycan Âşık Şiiri ve Onun Felsefî Mahiyeti”, “Âşık Alesker ve Azərbaycan Dili” mevzuları ele alınmıştır.
3. Son bölümde, “Dede Alesker’in Şiirine Kadarki İrfanî Semboller ve Metaforlar Sistemi” giriş başlığıyla “Âşık Alesker ve Azərbaycan-Türk Halk Tasavvufu”, “Tasavvuf Sembollerinin Yazılı ve Şifahi Azərbaycan Edebiyatındaki Mevkîi”, “Dede Alesker ve Anadilli Tasavvuf Şiiri” hususlarında görüşlerini aktaran Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev bu

⁸¹ Fəxrəddin Baxşəliyev, *Ozan -Aşıq Yaratıcılığı Tarixi-Fəlsəfi Kontəktədə* (Bakü/Azərbaycan: Read N Line MMC, 2018).

⁸² Baxşəliyev, *Si Murğ*.

kıymetli eserde Azərbaycan edebiyat tarihinde Dede Korkut'tan⁸³ Dede Alesker'e⁸⁴ kadarki dönemin müzik ve söz ustalarının yaratıcılıkları hakkında eksiksiz ve net bir resim oluşturmuştur.⁸⁵

3.8. Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in Divanı

Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in tüm şiirlerinin dâhil edildiği bu eser 2024 yılında 534 sayfa olarak basılmıştır. 330 gazel, 379 rubai, 3 mesnevi, 3 methiye ve 3 tahmisten oluşan eserde aruz vezniyle ilgili tüm genel bilgiler sistematik hâlde işlenmiştir.⁸⁶

3.9. Ütopik Realizm

Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in, Azərbaycan'ın yerel gazetesi Kaspi'de yayınlanan makalelerinin toplanıp bir araya getirilmesiyle oluşturulan bu eser felsefe, sanat, bilim konularını, dinî ve mistik konuları içermektedir. Kitap Azərbaycan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı'nın 23 Haziran 2023 tarihli 3-24/3-1-f-142/2023 sayılı kararı ve Yayın Planı Hazırlama ve Yayın Ürünlerinin Satın Alınmasına İlişkin Komisyonun kararıyla 2024 yılında basılmıştır.⁸⁷

3.10. Minimalist

Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in yayınlanan eserlerinin yanı sıra basıma hazırlanan eserleri de mevcuttur. 20 adet piyano eserinin yer aldığı bir nota derlemesi olan "Minimalist" adlı kitabın içerik zenginliği için Baxşəliyev beste üretmeye devam etmektedir.

4. Güfte ve Besteleri

4.1. Saz Eserleri

Si Murg adlı nota derlemesi hem vokal hem de saz için yüksek ve orta dereceli müzik okullarının öğretmen ve öğrencilerinin istifadesine sunulmak için öğretim materyali olarak yayınlanmıştır. Araştırmaya eklenen saz eserlerinin video kaydı alınmıştır.⁸⁸ Örnek olması açısından müzisyenin bir adet saz eserinin notası tablonun altına verilmiştir.

⁸³ Nuri Şimşekler, "Dede Korkut Destanları Hakkında", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 25 (13 Şubat 2015), 223-244.

⁸⁴ Erdoğan Eskimez, *Azerbaycan Aşıklarından Aşık Elesker* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

⁸⁵ Fəxrəddin Baxşəliyev, *Dədə Qorquddan Dədə Ələsgərə* (Bakü/Azərbaycan: Şərq-Qərb Yayıncılık, 2021).

⁸⁶ Fəxrəddin Baxşəliyev, *Fəxrəddin Baxşəliyev'in Divanı* (Bakü: Skye, 2024).

⁸⁷ Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev, *Ütopik Realizm* (Bakü/Azərbaycan: Tuna Yayıncılık, 2023).

⁸⁸ Hatice Kübra Taş, "Fahrettin Salim Baxşəliyev'in Saz ve Piyano Eserleri", Youtube Video İçerikleri Platformu, *Hatice Kübra Taş* (29 Aralık 2024).

Sıra	Eserin Adı	Güfte	Beste	Beste Tarihi	Form	Makam
1	Nə Dərsən	Şah İsmayıl Xətayi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2019	Türkü	Bayat-1 İsfahan
2	Ali Hu	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2019	İlahi	Şur Makamı
3	Bana Seni Gerek	Yunus Əmrə	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2018	İlahi	Şur Makamı
4	Dünya yox idi (Allah ilə Məndim)	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	1993	Deyiş	Şur Makamı
5	Bir Qədəhdən (Xəzinə Gövhəri)	Yunus Əmrə	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2019	İlahi	Rast Makamı
6	Büsat	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2020	Deyiş	Afşar Makamı
7	Çağırayım (Mövlam)	Yunus Əmrə	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2020	İlahi	Şur Makamı
8	Əbru	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	1999	Türkü	Neva Makamı
9	Əfəndi	İmadəddin Nəsimi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2021	Semah	Bayat-1 Şiraz Makamı
10	Ey Gərdun	Füzuli	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2016	Türkü	Segâh Makamı

11	İçəri	Şah İsmayıl Xətayi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2017	Deyiş	Şur Makamı
12	La Fəta	Şah İsmayıl Xətayi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2016	Semah	Bayat-1 İsfahan Makamı
13	Muradi	İmadəddin Nəsimi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2018	Türkü	Bayat-1 Şiraz Makamı
14	Yar Olmayınca	Şah İsmayıl Xətayi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2020	Deyiş	Afşar Makamı
15	Pərişan	Füzuli	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2019	İlahi	Neva Makamı
16	Səba Zülfün	İmadəddin Nəsimi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2020	İlahi	Bayat-1 Şiraz
17	Vəhdət	İmadəddin Nəsimi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2016	Deyiş	Ebu Ata Makamı
18	Xərabat	Əliağa Vahid	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2018	Semah	Şur Makamı
19	Xudayi (Xətayi Vəsfı)	Şah İsmayıl Xətayi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2019	İlahi	Şur Makamı
20	Mövlana	Mevlâna Celaleddin Rumi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2020	İlahi	Neva Makamı
21	Seversen Ali'yi	Pir Sultan Abdal	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2020	Türkü	Afşar Makamı

22	Hafiz	Hafiz Şirazi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2019	İlahi	Bayat-1 İsfahan Makamı
23	Ağlaram	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2017	Semah	Bayat-1 İsfahan Makamı
24	Kərbəla	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2001	Semah	Şur Makamı
25	Aman Allah	Məhəmməd Hüseyn Şəhriyar	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2019	Türkü	Bayat-1 İsfahan Makamı
26	Təbrizim	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2019	Türkü	Şur Makamı
27	Şəms	Mevlâna Celaleddin Rumi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2020	İlahi	Hümayun Makamı
28	Donbadon	Seyyid Əzim Şirvani	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2019	İlahi	Çargâh Makamı
29	Qazilər	Şah İsmayıl Xətayi	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2020	Türkü	Ebu Ata Makamı
30	Yalan Dünya	Məhəmməd Hüseyn Şəhriyar	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2018	Türkü	Rast Makamı

Tablo 1. Saz Eserleri

TƏBRİZİM

söz: F.Salim

Allegro

vocal

saz *mf*

9

mp

17

f

25

mp

33

mp

Mə-na dün-ya - sı-nı - - n il-kin gə-li -

2 41

1. 2. *mf*

-şi - , Ha-va - sı, to - r - pa-ğı - - su-yu

49

1. 2. *f*

a - tə - şi - - Zər-düş - tün o - ça ğı -

56

1. 2. *mp*

- Fəz-lin gü nə - şi - Bu qo - ca dü - n -

64

1. 2. *mp*

ya da - - n ə-zəl Tə-b - ri - zi - m. bu qo

72

mp

80

mf

Hüs-nü

88 1. 2. 3

nə tə - rif-lə - r az de - yi-l- mə - yi - b,

96 *mp*

Hə-lə sə-nə - la-yi - q söz de - y - l- mə - yi -

103 1. 2. *f*

b. Ə-sən rüz-ga - rı na - saz de - yi-l mə-

111 1. 2. *mp*

-yi - b, Mu-si - qi Tə - b - ri - zi - , qə-zol

119

Tə-b - ri - zi - m.

127 *mp*

4 135 *mf*

Ey-na - lı bü - rü nü - b du-ma

143 1. 2. *mp*

na - çə - nə - , Həs-rət - li gö - z - lə - ri -

151 1. 2. *f*

-m do-lub du-r ye - nə - Şi-rin vü-sa -

158 1. 2. *mf*

li-nı - çox gör - mə - mə nə - , Sev-gi

166 1.

li Tə - b - ri - zi - m, gö-zəl Tə-b - ri - zi - m. Sev-gi

174 2. *mp*

Bu qo - ca dü - n - ya da - n ə-zəl Tə-b - ri - zi -

181 rit. - - - - - 5

m. mp sev-gi li Tə - b - ri - zi - m, gözəl Tə-b - ri - zim.

TƏBRİZİM

Məna dünyasının ilkin gəlişi,
Havası, torpağı, suyu, atəşi,
Zərdüştün ocağı, Fəzlin günəşi,
Bu qoca dünyadan əzəl Təbrizim.

Hüsnünə təriflər az deyilməyib,
Hələ sənə layiq söz deyilməyib.
Əsən rüzgarına saz deyilməyib,
Musiqi Təbrizim, gözəl Təbrizim.

Eynalı бүрүнüb dumanə, çənə,
Həsrətli gözlərim dolubdu yenə,
Şirin vüsəlini çox görmə mənə,
Sevgili Təbrizim, gözəl Təbrizim.⁸⁹

4.2. Piyano Eserləri

Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in piyano eserlerinin yer aldığı ve henüz basım aşamasında olan "Minimalist" adlı nota derlemesinden alıntılanan 15 adet piyano bestesinin⁹⁰ detayları ve notaları aşağıdadır. Örnek olması açısından bu nota derlemesinden bir adet eserin notası tablonun altına verilmiştir.

Sıra	Eserin Adı	Beste	Beste Tarihi	Ton
1	Alter Ego	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2017	La Minor (A Moll)
2	Like Bach	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2017	La Minor (A Moll)

⁸⁹ Baxşəliyev, *Si Murğ*.

⁹⁰ Taş, "Fəhrettin Salim Baxşəliyev'in Saz ve Piyano Eserleri" (29 Aralık 2024).

3	The Memory Of Fuga	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2018	Do Majör (C dur)
4	C Moll Etud	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2019	Do Minor (C moll)
5	Zənglər	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2022	Do Minor (C moll)
6	Fuqavari 1	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2023	Sol Minor (G moll)
7	Fuqavari 2	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2024	Si Minor (H moll)
8	Fuqavari 3	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2024	Re Minor (D dur)
9	Ballada	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2024	Sol Major (G dur)
10	Göz Yaşları	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2024	Fa Diyez Minor (Fis moll)
11	Qış Yarpaqları	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2024	Do Minor (C moll)
12	Sərbəst Şeir	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2024	Do Major (C dur)
13	Skerso Fantaziya	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2024	Do Diyez Minor (Cis moll)
14	Su Işığı	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2024	Do Diyez Minor (Cis moll)
15	Vals	Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev	2024	Do Minor (C moll)

Tablo 1. *Piyanó Eserləri*

QIŞ YARPAQLARI

Moderato

The musical score for 'QIŞ YARPAQLARI' is presented in a single system with two staves (treble and bass). The key signature has two flats (B-flat major), and the time signature is 10/8. The tempo is marked 'Moderato'. The score is divided into measures, with measure numbers 4, 8, 12, and 16 indicated at the start of their respective systems. Dynamics are marked throughout: *mp* (mezzo-piano), *p* (piano), *mf* (mezzo-forte), and *f* (forte). The tempo changes from 'Moderato' to 'rit.' (ritardando) at measure 12 and back to 'A tempo' at measure 13.

2

20 *mp* *f* *p*

23 *mf* *p* *f* *p*

27 *mf* *mp* *mf* *rit.* *A tempo*

30 *mp* *p* *mp* *p*

34 *mp* *mf* *mp* *rit.*

37 *mf* *p*

Sonuç

Kadim bir musiki geleneğine sahip olan Azərbaycan, bugüne kadar sayısız müzisyen, müzikolog, etnomüzikolog, musiki teorisyeni, musiki tarihçisi ve musiki eleştirmeni yetiştirmiştir. Bu araştırma da yine Azərbaycan'da

yetişmiş bir musikişinasın hayatı, eserleri ve musiki hakkında görüşleri temel alınarak oluşturulan bir biyografi çalışmasıdır.

Araştırmada, Azerbaycan'da halk arasında var olan dinî musikiye bilimsel bir boyut kazandırmak amacıyla Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in vermiş olduğu mücadele ve bu alanda yapmış olduğu çalışmalar ele alınmıştır. Müzisyenin çalışmaları, Türkiye coğrafyasındaki dinî musiki ile Azerbaycan'da bilimsel bir dinî musikin oluşumu ve birbiriyle kaynaşması noktasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev, özellikle yorumculuğu ile Azerbaycan'da bu alanda çalışma yapacak olan birçok sanatkara da öncü olmuştur. Baxşəliyev gerek Türkiye'de gerekse başka ülkelerde gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarıyla da musiki alanında kültür elçiliği yapmaktadır. Baxşəliyev, musikiyi akademik bir disiplin ve kültürel bir değer olarak görmektedir. Farklı enstrümanlarda edindiği deneyim ve sahip olduğu akademik bilginin birleşimi, Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in müzikal bakış açısını ve bu alanla ilgili yorumlama hasletini zenginleştirmektedir.

Ülkemizde biyografi alanında değerli araştırmalar denilebilecek birçok çalışma yapılmıştır. Bu araştırmayla yaşayan bir örnek olan, Azerbaycan'da birçok çalışmaya imza atmış Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev Türkiye musiki dünyasına tanıtılmıştır. Musiki hakkındaki düşünceleriyle birlikte Azerbaycan'da dinî musiki akademik sahasının oluşumu için göstermiş olduğu gayret araştırmaya işlenmiş, kitapları ve fikirleri aktarılmıştır. Bununla beraber Türkiye'nin musiki zenginliğine katkı sağlaması açısından Baxşəliyev'in beste ve güftelerinden birer örnek musiki konusunda çalışma yapan araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Baxşəliyev'in müzikal tarzını yansıtmaları açısından yapmış olduğu bestelerin video kaydı alınmış, Youtube adlı video oynatma platformunda bir kanal açılıp paylaşılmış ve araştırmada ilgili bölüme dipnot (link) eklenerek bu eserlere ulaşım noktasında kolaylık sağlanma yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda çalışma, Türk din musikisi araştırmaları ve Azerbaycan'da bilimsel bir dinî musiki akademik sahasının oluşması için, Türkiye ile gerçekleştirilen irtibatlar, konserler, programlar vb. çalışmaların artırılmasına temel oluşturması açısından başlangıç düzeyinde de olsa önemli bir kaynak olacaktır. Bununla beraber Türkiye ve Azerbaycan arasındaki müzikal ve akademik iş birliğinin artırılması için Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in Türkiye'ye davet edilmesi ve eserlerini sunma imkânı tanınması, Türk müzik severlere Azerbaycan müziğini yakından tanıma ve takdir etme imkânı sunacaktır. Ayrıca Türk ve Azerbaycan müzik araştırmacıları arasında bilgi ve fikir alışverişini teşvik edecektir. Bu tür iş birlikleri, iki ülkenin müzik gelenekleri arasındaki köprüleri güçlendirmeye ve ortak bir müzikal miras oluşturmaya katkıda bulunabilir. Nitekim müzik alanında uluslararası iş birliği, farklı kültürlerin müzik geleneklerini ve değerlerini korumaya ve geliştirmeye imkân sağlar. Sanatçıların ve araştırmacıların karşılıklı ziyaretleri, kültürel anlayışı ve takdiri teşvik edebilir. Bununla beraber ortak müzikal projeler, iki ülke arasındaki dostluk ve iş birliğini güçlendirmeye yardımcı olabilir. Fəxrəddin (Salim) Baxşəliyev'in müzikle olan yolculuğu halen devam

etmektedir. Gelecekte de yeni eserler ve başarılarla adından söz ettirmeye devam edeceği öngörüsüyle araştırmamız yeni veriler ortaya çıktıkça güncellemeye açık hale getirilmiştir.

Yazar Katkı Oranı Beyanı / Author Contribution Statement

Makalede Yazar Katkılarının Yüzdesi (Percentage of Author Contributions in the Article)	Sorumlu Yazar Responsible Author)	Katkı Sunan Yazar (Contributer Author)
Çalışmanın Tasarlanması Conceiving the Study	%40	%60
Veri Toplanması Data Collection	%0	%100
Veri Analizi Data Analysis	%60	%40
Makalenin Yazımı Writing the Article	%50	%50
Makale Gönderimi ve Revizyonu Submission and Revision	%70	%30

Kaynakça | References

- Akdoğan, Bayram. “Türk Din Musikisi Tarihine Bir Bakış”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/1 (2008), 151-190. <https://dergipark.org.tr/en/pub/auifd/issue/40625/488588>
- Azərbaycan Milli Konservatoriyası. “Fəxrəddin Salimin ‘Azərbaycan Sufi Musiqisi’ adlı konserti keçirilib”. 31 Mayıs 2017. Erişim 05 Şubat 2023. <http://conservatory.edu.az/f%0c9%09xr%0c9%09ddin-salimin-az%0c9%09rbaycan-sufi-musiqisi-adli-konserti-kecirilib/>
- Babayeva, Efsane. “Azerbaycan’da İslam ve Musiqi”. *Kafkasya’da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*. 115-120. İstanbul: Yıldız Matbaacılık ve Yayıncılık, 1998.
- Bahşeliyev, Fahrettin. “Azərbaycan Milli Məfkurəsində Ozanlığın Yeri və Əhəmmiyyəti”. *Qloballaşan Dünyada Musiqi Ənənələri*. 17-20. Bakü: Azərbaycan Cumhuriyeti Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Milli Konservatuarı, 2017.
- Bahşeliyev, Fahrettin. “Azərbaycan Muğam İfaçılığının Formalaşma Tarixinə Dair Bəzi Müləhizələr”. *Azərbaycan Milli Konservatuarı* 2/55 (2022), 30,40 <http://konservatoriya.az/wp-content/uploads/2022/06/Konservatoriya.2022-2.s.30-40.pdf>
- Bahşeliyev, Fahrettin. “Milli Məqamların Əmələ Gəlməsində Gəyri-Temperasiyalı Quruluşun Təhlilinə Dair”. *Azərbaycan Milli Konservatuarı* 2/40 (2018), 16-22. <http://konservatoriya.az/?p=3966>
- Bahşeliyev, Fahrettin. “Musiqidə Kvant Təxminləri”. *Azərbaycan Milli Konservatuarı* 1/43 (2019), 21,41. <http://konservatoriya.az/?p=4557>
- Bahşeliyev, Fahrettin. “Türk Xalqlarının Milli-Mənəvi Dəyərləri Sırasında Ozanlığın Anlayışı”. *Azərbaycan Milli Konservatuarı* 3/48 (2020), 10,16. <http://konservatoriya.az/?p=6463>
- Bahşeliyev, Fahrettin Salim. “Yaşıl Şəhərin Məqamları (Özbəkistan’da Keçirilmiş ‘Beynəlxalq Makom Simpoziumu’ndan Təəssüratlar) | Konservatoriya”. Erişim 02 Temmuz 2023. <http://konservatoriya.az/?p=4176>
- Baxşəliyev, Fəxrəddin. *Dədə Qorquddan Dədə Ələsgərə*. Bakü/Azərbaycan: Şərq-Qərb Yayıncılık, 1. Basım, 2021.
- Baxşəliyev, Fəxrəddin. *Fəxrəddin Baxşəliyev’in Divanı*. Bakü: Skye, 1. Basım, 2024.
- Baxşəliyev, Fəxrəddin. *İsmi A’zam*. Bakü/Azərbaycan: Adiloğlu Yayınevi, 1. Basım, 2010.
- Baxşəliyev, Fəxrəddin. *Milli Yaddaş Sistemində Ürfan və Təsəvvüf*. Bakü: Elm və Təhsil, 1. Basım, 2010. <http://www.folklor.az/arasdirmalar/fexreddin-salim.pdf>

- Baxşəliyev, Fəxrəddin. *Ozan -Aşıq Yaradıcılığı Tarixi-Fəlsəfi Kontəktədə*. Bakü/Azərbaycan: Read N Line MMC, 1. Basım, 2018.
- Baxşəliyev, Fəxrəddin. *Rubai Divanı*. Bakü/Azərbaycan: Yek Production Neşr Evi, 1. Basım, 2013.
- Baxşəliyev, Fəxrəddin. *Si Murğ*. Bakü/Azərbaycan: Azərbaycan Cumhuriyyəti Təhsil Nazırlığı Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Üniversitesi, 1. Basım, 2019.
- Baxşəliyev, Fəxrəddin. *Əşq Risaləsi*. Bakü: Yek Production Neşr Evi, 1. Basım, 2014.
- Baxşəliyev, Fəxrəddin (Salim). *Utopik Realizm*. Bakü/Azərbaycan: Tuna Yayıncılık, 1. Basım, 2023.
- Cafer, Hatıra Ahmedli. "From Past Till Today Azerbaijanian Music". *Idil Journal of Art and Language* 4/17 (21 Temmuz 2015). <https://doi.org/10.7816/idil-04-17-09>
- Çakı, Caner. "Ermenistan'ın Karabağ İşgaline Karşı Azərbaycan Propagandasında Müzik ve Milliyetçilik: 'Karabağ'ın Sesi' Şarkısı Üzerine İnceleme". *Ermeni Araştırmaları* 70 (2021), 141-164.
- Deniz, Zehra. "Fikret Amirov's Role and Contributions in the Development of Eastern Symphonic Music: A View on Contemporary Art in Azerbaijan from Fikret Amirov's Perspective". *Journal for the Interdisciplinary Art and Education* 3/1 (2022).
- Doğan, Can. "Farklı Müzik Kültürlerinde Mey Çalgısı ve İcracıları". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8/2 (30 Haziran 2019), 1239-1260. <https://doi.org/10.15869/itobiad.498130>
- Düzenli, Pehlül. "Klasik İslâm Kaynaklarında Müzik Tartışmaları". *Marife Yayınları* 1/2 (2001), 27-58.
- Eskimez, Erdoğan. *Azərbaycan Aşıklarından Aşık Elesker*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Gönül, Mehmet - Altıntuğ, Onur. "Dinler ve Müsiki". *İstem* 24 (01 Aralık 2014), 43-62. <https://dergipark.org.tr/en/pub/istem/issue/26551/279604>
- Güneş, Feryal Şimal. "Platon Sanata Neden Sansür Uyguladı?" *Dört Öge* 20 (29 Aralık 2021), 71-87. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dortoge/issue/68235/1011747>
- Hemidov, İmamverdi. "İslami Deyerler ve Azərbaycan Folkloru". 79-84. İstanbul: Yıldız Matbaacılık ve Yayıncılık, 1998.
- Huseynaliyev, Huseynali. *20.Yüzyıl Azərbaycan Ve Türk Senfonik Müzik Eserlerinde Kullanılan Muğam-Makam Ezgileri / Mugham-Makam Melodies Used In 20th Century Symphonic Music Works Of Azerbaijan And Turkey*. Ankara: Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi Müzik ve Güzel Sanatlar

- Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
https://www.academia.edu/86352199/20_Y%C3%9CZYIL_AZERBAYCAN_VE_T%C3%9CRK_SENFON%C4%B0K_M%C3%9CZ%C4%B0K_ESERLER%C4%B0NDE_KULLANILAN_MU%C4%9EAM_MAKAM_EZG%C4%B0LER%C4%B0_MUGHAM_MAKAM_MELODIES_USED_IN_20TH_CENTURY_SYMPHONIC_MUSIC_WORKS_OF_AZERBAIJAN_AND_TURKEY
- Hüseynova, Lale. “Arif Melikov’un Muhabbet Efsanesi”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 1 (2008), 144-157.
- Hüseynova, Lale. “Türkiye Ve Azerbaycan Besteci Yapıtlarında Düşünürler”. *Atatürk Üniversitesi Sanat Dergisi*, 39-50.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/712012>
- İmrani Öztürk, Nargiz. “Azerbaycan Çağdaş Bestecilerinden Kara Karayev’in “Yedi Güzel” Adlı Balesinin İncelenmesi”. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 7/2 (29 Aralık 2021), 144-150. <https://doi.org/10.22252/ijca.1021676>
- Kahraman, Abdullah. “Azerbaycan’da Dini Hayat”. *Azerbaycan’da Dini Hayat*. 207-216. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayın, Dağıtım, 2007.
- Kanar, Mehmet. “Nizâmî-i Gencevî”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Erişim 11 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nizami-i-gencevi>
- Karahan, Abdulkadir. “Fuzûlî”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Erişim 11 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fuzuli>
- Kaya, Mahmut. “Fârâbî”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Erişim 11 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/farabi>
- Karıмова, Röвшанə. “Bəstəkar Yaradıcılığında Dini Mövzuların Tətbiqi Yolları”. *Musiqi Dünyası* 3/60 (2014), 7181-7186. <http://www.musigi-dunya.az/pdf/60/3.pdf>
- Köçerli, İrade. “Aşık Musikisinin Ses-Makam Sistemi Üzerine”. *Yegah Uluslararası Musiki Dergisi* 1/1 (2018), 1-21.
- Malkoç, Tülün. “Üzeyir Hacıbeyov’un ‘Arşın Mal Alan’ Opereti Üzerine Bir İnceleme”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 9/28 (19 Eylül 2021), 61-75. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.902739>
- Memmedova, Serqiyye. “Azerbaycan Şiirinde Divan Edebiyatı Gelenekleri (1900 – 1937 Dönemi)”. *Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 2/1 (01 Haziran 2021), 100-111.
- Musayev, İslam. “Azerbaycan Ailesinde Dinî Hayat ve Din Eğitimi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (2013), 165-177.
- Özcan, Nuri. “Abdulkâdir-i Merâğî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulkadir-i-meragi>

- Seferova, Zemfire. *Azərbaycan Musiqi Tarixi (Kadim Devirden XX. Asra Kadar)*. 1 Cilt. Bakü: Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi Mimarlık ve İncəsənət Enstitüsü, 2012. http://musakademiya.musigi-dunya.az/elmi_neshrlər/z_safarova_1cild_1.pdf
- Sezgin, Abdulkadir. “Eski Sovyetler Birliği ve Azərbaycan’da Dini Hayat”. *I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri*. 29-45. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993.
- Şen, Yavuz. “Azərbaycan’ın Müzik Yapısı ve Ses Sistemi Üzerine Bir Araştırma”. *Sanat Dergisi* 1 (1999), 107-110.
- Şenel, Süleyman. “Üzeyir Hacıbeyli”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Erişim 11 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hacibeyli-uzeyir>
- Şehriyar, Qumru. “Azərbaycan Edebiyatında Tasavvufi Akımlar ve Kimi Şairlerin Eserlerinde Belirtileri”. *Bilimsel Eksen* 20 (2017), 101-110.
- Şimşekler, Nuri. “Dede Korkut Destanları Hakkında”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 25 (13 Şubat 2015), 223-244. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sefad/issue/16467/171830>
- Taş, Hatice Kübra. “Fahrettin Salim Bəxşəliyev’in Saz ve Piyano Eserleri”. Youtube Video İçerikleri Platformu. *Hatice Kübra Taş*. 29 Aralık 2024. Erişim 29 Aralık 2024. <https://www.youtube.com/@HtcKubraa>
- Taştan, Abdulvahap. “Azərbaycan’da Dini Yaşayışın Geleneksel Tezahürü: Muharremlik Merasimleri”. *Kayseri Erciyes Üniversitesi Matbaası* 11 (2001), 105-110.
- Uygun, Mehmet Nuri. “Safiyüddin el-Urmevî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/safiyuddin-el-urmevi>
- Vüqar, Əhməd. *Əfsanəvi Tarzən*. Bakü, 2010.
- Yiğit, Talha. “İslam Kültür Tarihinde Musiqi Kitabının Değerlendirilmesi”. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 10/20 (2020), 167-173. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovasosbil/issue/54073/722947>
- “Azərbaycanlı Halk Ozanı Fahrettin Salim İle Söyleşi”. haz. İlk ezgi sanatevi. Yayın Tarihi 01 Eylül 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=6HIII0On9IA>
- “Fəxrəddin Salim - Nə dersən”. haz. Fəxrəddin Salim Bəxşəliyev. Yayın Tarihi 06 Haziran 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=eDCzPZw2xak>
- “Musiqidə Kvantum Təxminləri”. haz. Fəxrəddin Salim Bəxşəliyev. Yayın Tarihi 17 Nisan 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=hqobgE9VNM8>